

Методика вивчення та аналізу стану організації діяльності спеціалізованих шкіл художньо-естетичного профілю

Ганна МАТВЄЄВА,

здобувач наукового ступеня кандидата педагогічних наук лабораторії управління освітніми закладами Інституту педагогіки НАПН України

Відповідно до сучасних соціальних вимог нині змінюються підходи до змісту й структури освіти та пріоритети у визначенні її кінцевих результатів. Процеси державотворення в Україні потребують, зокрема, відродження національно-історичних і культурних традицій, долучення молоді до світових та національних духовних цінностей. Розвиток світового освітнього простору потребує від української системи освіти адекватної реакції на сучасні процеси реформування загальної середньої освіти, оскільки саме вона формує ті особистісні якості й закладає той фізичний, моральний та інтелектуальний потенціал, які людина реалізує в подальшому своєму житті.

Однією з пріоритетних тенденцій удосконалення організаційно-педагогічних умов діяльності спеціалізованого загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) художньо-естетичного профілю стає не лише теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних засад функціонування таких навчальних закладів, а й з'ясування стану організації діяльності у педагогічній практиці. У зв'язку з цим постала необхідність розроблення нових методик вивчення та аналізу стану функціонування спеціалізованих шкіл художньо-естетичного профілю.

Дослідження різних аспектів організаційно-педагогічної діяльності спеціалізованих профільних шкіл висвітлено в працях останніх десятиріч (В.Алфімов [1], Л.Власюк [6], С.Мартиненко [14] та ін.). Теоретичне обґрунтування особливостей управління зазначеними ЗНЗ здійснено такими вченими, як В.Бондар [3], Є.Березняк [2], Ю.Васильєв [4], Л.Ващенко [5], Б.Гаєвський [7], Л.Даниленко [8], Г.Дмитренко [10], Г.Єльнікова [11], Л.Калініна [12], Ю.Конаржевський [13], В.Маслов [15].

Метою цієї статті є з'ясування стану реалізації цілей та завдань загальноосвітнього навчального

закладу художньо-естетичного профілю за напрямками його діяльності: освітнім, науково-методичним, фінансово-господарським, управлінським.

Ми розглядали спеціалізовані школи як соціальні, живі, матеріальні системи, які безпосередньо пов'язані з середовищем і мають певні статистичні та динамічні характеристики. При цьому було використано експериментальну методику, за основу якої взято методику оцінювання основних компонентів певної діяльності за допомогою системи параметрів, що її характеризують, розроблену Л.Даниленко та Н.Острроверховою [16]. А також застосовано параметрично-критеріальний підхід, відповідно до якого визначено перелік параметрів, що характеризують ефективність функціонування навчального закладу за зазначеними напрямками.

Відповідно до цієї методики, обчислення коефіцієнта реалізації (K_p) кожного параметра конкретного виду діяльності здійснювалося за формулою 1 (кожен параметр оцінювала окрема група респондентів):

$$K_p = \frac{0 \cdot n_1 + 1 \cdot n_2 + 2 \cdot n_3 + 3 \cdot n_4 + 4 \cdot n_5}{4 \cdot N} \quad (1),$$

де n_1 – кількість поставлених респондентами нулів;
 n_2 – кількість поставлених одиниць;
 n_3 – кількість поставлених двійок;
 n_4 – кількість поставлених трійок;
 n_5 – кількість поставлених четвірок;
 N – кількість респондентів.

Розрахунок значення коефіцієнтів реалізації усіх параметрів певного напрямку діяльності для кожної групи респондентів за формулою 2 здійснювався за допомогою середнього коефіцієнта реалізації напрямку діяльності як середнього арифметичного визначених коефіцієнтів реалізації:

$$\bar{K}_p = \frac{K_{p1} + K_{p2} + \dots + K_{pn}}{N_d} \quad (2),$$

де $K_{p1}, K_{p2}, \dots, K_{pn}$ – коефіцієнти реалізації окремих параметрів;

N_d – кількість параметрів, які характеризують певний вид діяльності.

Обчисливши в такий спосіб п'ять значень коефіцієнтів реалізації для одного напрямку діяльності

(для груп учнів – «уч», батьків – «бт», педагогічних працівників – «пнп», членів адміністрації – «ад», представників громадськості – «нз») за формулою 3, ми визначили остаточне значення коефіцієнтів реалізації K_1, K_2, K_3, K_4 для кожного напрямку діяльності:

$$K_1 = \frac{\bar{K}_{уч} + \bar{K}_{бт} + \bar{K}_{пнп} + \bar{K}_{ад} + \bar{K}_{нз}}{5} \quad (3).$$

Для якісного оцінювання визначених напрямів діяльності обрано відповідні критерії – ступінь реалізації та рівень ефективності. Згідно з обраною методикою, за обчисленими значеннями коефіцієнтів реалізації (K_p) ступінь реалізації певного напрямку діяльності оцінювався за такою схемою: якщо значення коефіцієнта реалізації певного напрямку діяльності отримано в діапазоні $0 \leq K_p < 0,5$, то він вважався реалізованим частково; якщо в діапазоні $0,5 \leq K_p < 0,75$, то реалізованим на достатньому рівні; якщо в діапазоні $0,75 \leq K_p < 1$, то реалізованим повністю.

Рівень ефективності діяльності школи встановлювався за коефіцієнтом ефективності ($K_{еф}$) на основі використання такого алгоритму:

– за формулою 4 обчислювалося значення коефіцієнта ефективності як середнього арифметичного коефіцієнтів реалізації чотирьох напрямів діяльності школи:

$$K_{еф} = \frac{K_1 + K_2 + K_3 + K_4}{4} \quad (4);$$

– використовувалася така перевідна шкала: при значеннях $K_{еф} < 0,5$ ефективність діяльності вважалася низькою, при значеннях $0,5 \leq K_{еф} < 0,75$ – середньою, при значеннях $0,75 \leq K_{еф} < 1$ – високою.

Основною для спеціалізованих шкіл є освітня діяльність. Вона складна за структурою й охоплює навчально-виховну, культурно-просвітницьку та суспільно-організаційну складові. Освітня діяльність шкіл художньо-естетичного профілю спрямована на: засвоєння учнями змісту шкільної освіти певного профілю, вироблення навичок використання набутих знань у різноманітних практичних ситуаціях; формування в учнів базової культури та компетентностей; розвиток природних здібностей та обдарувань; залучення учнів до різних видів навчально-пізнавальної, суспільно корисної та творчої діяльності; створення позитивного психологічного мікроклімату в школі та системи продуктивної взаємодії з оточенням; залучення громадськості до управління школою та вирішення завдань щодо забезпечення належних умов її функціонування; створення розвивально-освітнього середовища (внутрішньої культури) школи та сприяння розвитку культурно-комунікативного простору в місті/регіоні (зокрема, шляхом проведення творчих конкурсів, культурно-дозвоільних заходів та громадських акцій).

Науково-методична діяльність таких шкіл передбачає: пошук оптимального змісту шкільної освіти,

який давав би змогу не лише вирішувати завдання Державного стандарту загальної середньої освіти, а й індивідуального розвитку творчої особистості; постійне зростання рівня професійної компетентності педагогів; розроблення, апробацію та впровадження нових педагогічних технологій, методик і методів навчання, виховання та розвитку учнів; створення власного банку інформації щодо науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу; позиціонування іміджу, поширення власного педагогічного досвіду, зокрема шляхом його висвітлення в освітянській пресі.

Зупинимось детальніше на розкритті змісту кожного напрямку діяльності й наведемо результати оцінювання ступеня їх реалізації для Миколаївської середньої спеціалізованої загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів мистецтв і прикладних ремесел.

Освітня діяльність школи здійснюється в межах навчально-виховного процесу та позашкільної роботи й спрямована на реалізацію змісту шкільної освіти. Зміст шкільної освіти відтворюється в робочих планах, варіативну частину яких навчальні заклади визначають самостійно. Варто зазначити, що в Типових навчальних планах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та предметів художньо-естетичного циклу (наказ Міністерства освіти і науки України за №291, 2005 р.) окремо передбачено вивчення музичного та образотворчого мистецтва, тому школи художньо-естетичного профілю мають на вибір два варіанти планів. У Типових навчальних планах спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного та художнього профілів визначено перелік профільних предметів, який, як показав аналіз шкільної документації, і береться цими школами за основу розроблення авторських навчальних планів.

Під час усного опитування респондентів встановлено, що в освітній діяльності спеціалізованих шкіл широко впроваджуються оригінальні методики та форми навчальної роботи, серед яких: організація та використання ігрового простору навчальних кабінетів, відвідування художніх музеїв, творчих майстерень митців, організація виставок власних робіт – для початкової школи; побудова уроку з урахуванням розвитку сенсорики, ейдетики, фантазування – для середньої; графічне зображення емоцій, інтелектуальні комп'ютерні імітації – для старшої школи.

Вивчення методик, розроблених учителями, показало, що в освітній діяльності таких шкіл перевага надається інтегрованим підходам, розвитку дитячої фантазії, уяви, креативності, узгодженню естетичних впливів усіх виховних ланок. На жаль, проведені педагогічні спостереження лише у 24,8% випадках підтвердили плановість, системність та змістову доцільність нетипових навчальних занять і лише у 13,2% – їх евристичність. З'ясовано, що 68,4% учнів основної школи віддають перевагу пасивним видам діяльності, 16,7% – репродуктивним і лише 14,9% учнів – активно-творчим видам.

Аналіз отриманих відповідей респондентів щодо оцінювання освітньої діяльності середньої

спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел м. Миколаєва свідчить, що найбільш повно реалізується такий параметр освітньої діяльності, як забезпечення високого професійного рівня викладання профільних предметів (за рахунок залучення викладачів ВНЗ та працівників культури); частково реалізованими є такі параметри, як оновлення змісту освіти згідно з сучасними досягненнями науки, забезпечення умов для всебічного розвитку особистості, активізації творчих здібностей і змістовного дозвілля дітей, надання додаткових освітніх послуг. Найменш реалізованим параметром є створення умов для фізичної та психологічної реабілітації учнів після навчального та емоційного перенапруження. Обчислене значення коефіцієнта ефективності освітньої діяльності школи становить 0,53, що відповідає середньому рівню реалізації.

Під час дослідження встановлено, що у процесі здійснення фінансово-економічної діяльності зазначені школи зазнають чимало труднощів, оскільки не мають змоги задовольнити всі потреби навчального процесу та реалізувати всі творчі проекти. Фінансування спеціалізованих шкіл комунальної форми власності відбувається за рахунок місцевого бюджету, який, у свою чергу, залежить від загального рівня економічного розвитку міста, і тому більше ресурсних можливостей у тих закладів, які розташовані в економічно розвинутих регіонах. Вивчення досвіду показує, що окремі навчальні заклади активно використовують спонсорську допомогу. Це сприяє поліпшенню умов їх функціонування, але не розв'язує проблеми в цілому. Аналіз господарської діяльності шкіл свідчить, що більшість з них не використовує в повному обсязі ресурсний потенціал міста (сукупність кадрових, науково-методичних, матеріально-технічних та фінансово-економічних можливостей).

Обчисливши коефіцієнт ефективності фінансово-економічної діяльності середньої спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел м. Миколаєва за результатами письмового опитування респондентів, ми отримали значення 0,58, що відповідає середньому рівню. Основну причину такої ситуації респонденти вбачають у відсутності належного фінансування та в неможливості шкіл самостійно розподіляти кошти за статтями витрат.

Одним із напрямів діяльності спеціалізованих шкіл є науково-методична робота. За матеріалами внутрішньої документації закладів, вона полягає у забезпеченні наукового підґрунтя навчання, виховання й розвитку учнів, підвищенні професійного рівня педагогів. У процесі дослідження з'ясовано, що ці школи, крім традиційних форм і методів роботи з підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів (наукових семінарів, педагогічних читань, «круглих столів», методичних навчань, функціонування творчих груп, методичних об'єднань),

використовують інноваційні, зокрема професійні тренінги, майстер-класи, стажування.

Зауважимо, що в зазначених школах навчаються здібні та обдаровані діти різного віку, тому організація й зміст навчально-виховного процесу мають певні особливості. У цьому ракурсі завдання науково-методичної роботи школи – з'ясування особливостей розвитку творчої обдарованості в художньо-естетичному напрямі та визначення підґрунтя умов такого розвитку. На підставі вивчення документації середньої спеціалізованої загальноосвітньої школи мистецтв і прикладних ремесел м. Миколаєва можна зробити висновок, що її науково-методична робота спрямована на пошук ефективної системи навчання, виховання і розвитку учнів, створення авторського дидактичного забезпечення (міні-підручників і посібників для учнів, методичних рекомендацій та практико-орієнтованої літератури для педагогів), підвищення рівня професіоналізму вчителів. Обчислене значення коефіцієнта реалізації цього напрямку діяльності на основі його оцінювання респондентами експерименту становить 0,51.

Як відомо, провідна роль у досягненні мети діяльності навчального закладу належить адміністрації школи – директору та його заступникам, які здійснюють управлінську діяльність. Як показав аналіз шкільної документації, для оптимального управління у спеціалізованих школах передбачаються такі посади заступників директора: з навчальної, виховної, наукової, господарської роботи, а також – з реалізації творчих проектів або організації профільного навчання.

У процесі експерименту встановлено, що управління навчальними закладами здійснюється на основі різних підходів, а саме: адміністративного, коли під час розроблення планів домінують роль відіграють члени адміністрації (81,4% шкіл); партисипативного, коли під час планування або прийняття адміністративних рішень визначальною є позиція педагогічного колективу (18,6% шкіл).

Управлінська діяльність членів адміністрації спеціалізованих шкіл спрямована на реалізацію головної мети функціонування школи й організується відповідно до загальної теорії управління. Оцінювання на цій підставі управлінської діяльності Миколаївської середньої спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел показало, що ступінь її реалізації становить 0,55.

На основі отриманих значень коефіцієнтів реалізації визначених напрямів діяльності обраної школи обчислено значення коефіцієнта ефективності її діяльності – 0,54, що відповідає середньому рівню. Всі кількісні параметри, які характеризують результативність функціонування цієї школи, узагальнені в таблиці (див. табл. 1).

Результативність діяльності школи детермінується рівнем забезпечення комплексу умов – матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-педагогічних, організаційно-технологічних і кадрових, а її успішність визначається педагогічно доцільною

Таблиця 1

Коефіцієнти реалізації та ефективності діяльності Миколаївської середньої спеціалізованої загальноосвітньої школи I–III ступенів мистецтв і прикладних ремесел

Види діяльності	Коефіцієнт реалізації	Коефіцієнт ефективності
Освітня	0,53	0,54
Фінансово-економічна	0,58	
Науково-методична	0,51	
Управлінська	0,55	

організацією навчально-виховної та позанавчальної діяльності учнів, науково обґрунтованою управлінською діяльністю адміністрації закладу.

Література

1. *Алфімов В.М.* Сучасний український ліцей / В.М. Алфімов. – К., 1995. – 136 с.
2. *Березняк Є.С.* Найважливіша ланка управління школою / Є.С. Березняк. – К.: Рад. школа, 1984. – 151 с.
3. *Бондар В.І.* Теорія і технологія управління процесом навчання в школі / В.І. Бондар. – К.: ФАДА, ЛТД, 2000. – 191 с.
4. *Васильєв Ю.А.* Педагогическое управление в школе: методология, теория, практика / Ю.А. Васильєв. – М.: Педагогика, 1980. – 144 с.
5. *Ващенко Л.М.* Інноваційні процеси в системі загальної середньої освіти: особливості управління / Л.М. Ващенко // Освіта і управління. – 2003. – №3. – С. 97–104.
6. *Власюк Л.Л.* Организационно-педагогические условия обеспечения эффективного управления образовательным учреждением инновационного типа (лицей): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л.Л. Власюк. – Челябинск, 1999. – 140 с.
7. *Гаєвський Б.А.* Основи науки управління : навч. посіб. / Б.А. Гаєвський. – К.: МАУП, 1997. – 112 с.
8. *Даниленко Л.І.* Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія / Л.І. Даниленко. – К.: Логос, 1998. – 140 с.
9. *Державна* національна програма «Освіта. Україна XXI століття» // Освіта. – 1993. – №44–46.
10. *Дмитренко Г.А.* Стратегічний менеджмент: цільове управління освітою на основі кваліметричного підходу : навч. посіб. / Г.А. Дмитренко. – К.: ІЗМН, 1996. – 201 с.
11. *Єльнікова Г.В.* Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г.В. Єльнікова. – К.: ДАККО, 1999. – 303 с.
12. *Калініна Л.М.* Засади соціально-педагогічної інформації / Л.М. Калініна // Освіта й управління. – 1999 (2001). – Т. 3. – №4. – С. 19–27.
13. *Конаржевський Ю.А.* Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой / Ю.А. Конаржевський. – Л.; М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
14. *Мартиненко С.М.* Організаційно-педагогічні умови функціонування й розвитку середніх закладів освіти для здібних дітей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С.М. Мартиненко. – К., 1999. – 18 с.
15. *Маслов В.І.* Теоретичні основи педагогічного менеджменту : навч. посіб. для працівників освіти / В.І. Маслов та ін. – К.: ІПК ККО, 1996. – 86 с.
16. *Острроверхова Н.М.* Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект : моногр. / Н.М. Острроверхова, Л.І. Даниленко. – К.: Школяр, 1996. – 302 с.
17. *Савченко О.Я.* Особистісно орієнтована модель освіти: здобутки, пошуки, проблеми : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / О.Я. Савченко. – Чернівці : Митець, 1996. – Кн. 4. – С. 10.
18. *Школи України* – 2006: Лауреати конкурсу «100 кращих шкіл України» у 9 номінаціях / Упоряд. Н.Мурашко, Н.Валентик, Ж.Сташко. – К.: Шкільний світ, 2006. – 400 с.

Анотації

Ганна МАТВЄЄВА Методика вивчення та аналізу стану організації діяльності спеціалізованих шкіл художньо-естетичного профілю

У статті представлено методику вивчення та аналізу стану організації діяльності спеціалізованих шкіл художньо-естетичного профілю, яка дає змогу оцінити стан управління навчальним закладом, результативність навчання учнів та ефективність функціонування школи за основними напрямками діяльності.

Ключові слова: методика, організація діяльності, спеціалізовані школи, художньо-естетичний профіль, суб'єкти навчально-виховного процесу.

Анна МАТВЄЄВА Методика изучения и анализа состояния организации деятельности специализированных школ художественно-эстетического профиля

В статье представлена методика изучения и анализа состояния организации деятельности специализированных школ художественно-эстетического профиля, что позволяет оценить состояние управления учебным заведением, результативность обучения учащихся и эффективность функционирования школы по основным направлениям деятельности.

Ключевые слова: методика, организация деятельности, специализированные школы, художественно-эстетический профиль, субъекты учебно-воспитательного процесса.

Ganna MATVEYEVA Methods of study and analysis of the status of the organization of activity of specialized schools of the artistic and aesthetic profile

In this article methods of study and analysis of the status of the organization of activity of specialized schools of the artistic and aesthetic profile is represented. It makes it possible to evaluate the state of the management of the educational establishment, the effectiveness of pupils' education and the effectiveness of school on the main areas of activity.

Keywords: methods, organization of activity, specialized schools, artistic and aesthetic profile, subjects of educational and upbringing process.